

ALANYHASZNÁLAT A GYÜMÖLCSFAISKOLAI TERMESZTÉSBN

SEBŐK IMRÉNÉ

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Kertészeti Egyetem, Budapest

BENE GYÖRGY

tudományos kutató

Gyümölcs és Dísznövénytermesztési Kutató Intézet, Budapest

A legmegfelelőbb alany kiválasztásánál nemcsak a faj, hanem a fajta igényeit is tisztáznunk kell.

Milyen a jó alany?

egyöntetű, fajtaazonos,

jól elágazódó gyökérszetű,

tenyészideje rövid vagy középhosszú,

túri a meszet, szárazságot, esetleg a nagyobb nedvességet,

legfontosabb nemes fajtáinkkal jól összefér,

vírusmentes, a betegségekkel és kártevőkkel szemben ellenálló.

A faiskolás ezenkívül a könnyű szaporíthatóságot igényli.

A gyümölcstermesztő viszont olyan alanyt kíván, melyen a ráoltott fajta hamar, egyenletesen és sokat terem, a gyümölcs egyszerre érik, jó minőségű és darabos, a fa egészséges és jól túri a gépi betakarítást.

Ilyen univerzális alany nincs, ezért az ültetvények telepítése előtt az oltványok alanykiválasztásánál elsősorban

a nemes fajta igényeit

a környezeti jellemzőket

a termelési célt kell figyelembe vennünk.

Ennek alapján kell eldöntenünk, hogy magoncokat vagy ivartalanul szaporított alanyokat használjunk.

Ez a kérdés legjelentősebben a csonthéjas-alanyok használatánál jelentkezik. Itt az ivartalanul szaporított alanyok nem jelentenek feltétlenül előnyt a megfelelően szelektált öntermékenyüléssel vagy heterozissal előállított egyöntetű magoncokkal szemben.

Friss fogyasztásra való termelésnél, kiegyenlített talajokon a gyengébb növekedésű vírusmentes klónalanyok használata előnyös.

A nemes fajta igényeit figyelembe véve az első és legfontosabb kérdés az *affinitás* kérdése, melyet nemcsak élettani okok, hanem az újabb kutatások szerint a vírushatás is befolyásol.

Az alma termesztésénél egyértelmű az ivartalanul szaporított alanyok használata, annál is inkább, mert azokból rendkívül nagy a választék. Össze-

férhetetlenséget eddig nem tapasztaltunk, bár francia és svájci kutatók utalnak M 9 és M 4-nél egyes, nálunk nem termelt fajtákkal való összeférhetetlenségre (Starking Delicious, Boskoopi szép, Gravensteini).

A körte termesztésénél is megfelelőbb lenne a gyenge növekedésű, ivartalanul szaporítható birsalanyok használata, de azok összeférhetetlenek legjobb fajtáinkkal, pl. Bosc, Vilmos, Clapp, sőt a látszólag jó affinitású fajták sem adnak hosszú életű, jó termőképességű fákat. Valószínűleg ezt is vírusfertőzés okozza, különösen a mozaikvírus és a gumiszártagúság veszélyes ilyen szempontból.

Külföldön a birsalanyoknak számos fajtáját használják, amelyek főleg az Angersi birsek szelektált klónjai, az MA birs, a SYDO és a belga ADAMS birs. Ezek a fásdugványról is jól szaporítható alanyok a gyümölcsösben általában gyengébb növekedésűek, mint a *Provencei* birsek. Az Adams birs irodalmi adatok alapján korábbi termőre fordulást és nagyobb termést indukál, mint az MA birs. A *Provencei* birsek legismertebb klónja a BA 29, melynek mésztűrése magasabb, mint az Angersi birseknek. Hazai ültetvényeinkben azonban ezen is sárgul a körtefa.

Előbbi okok miatt a birsalanyú oltványok üzemi gyümölcsösökben hazánkban alig használatosak, inkább csak házikertekben. Legáltalánosabban használt alanyunk a vadkörte, ami igen erős növekedésű, és nagy térállást kíván. Ezért szükséges, hogy a birsalany helyett vagy mellett a vadkörtek között keressünk gyöngye növekedésű és ivartalanul jól szaporítható klónokat. Ennek érdekében folytatja a GYDKI a vadkörte ilyen irányú szelekcióját és alanyhatás kísérleteit.

A csonthéjas alanyoknál mindaddig, míg ismeretlen származású magoncokat használtunk és kisüzemi volt a termelés, nem tűnt fel annyira az összeférhetetlenség, mint az újabb nagyüzemi termelésnél. Bebizonyosodott, hogy a vírus itt is, már a faiskolában, gyakran azonban csak később a gyümölcsösben okoz komoly problémákat. Az alma CLS vírusa a csonthéjas fajoknál összeférhetetlenséget okoz, különösen az őszibarack, kajszai és szilvánál.

Francia adatok szerint sajmeggyen a vírustól függetlenül is jelentkezhet affinitási probléma, gyakran rosszul erednek, vagy 6–8 éves korukban elpusztulnak egyes fajtáin a ropogós cseresznyék, a Bigarreau Burlat, a Van, a Jaboulay stb.

A termesztett kajszai és egyes szilva fajták nagyon igényesek az alanyokkal szemben, azok között nagyon válogatnak.

A kajszai alanya nálunk elsősorban a vadkajszai magonc, amely a jó levegőzésű, könnyű talajok alanya, nedves, levegőtlen talajon a rászemzett fák mézgásodnak. Összeférhetetlenség a faiskolában a kereskedelmi magvaktól származó magoncoknál nem mutatható ki.

A mélyrétegű, nedvesebb talajokon a kajszai számára a szilvaalanyok ajánlottak, azonban egyes fajtáknál már a faiskolában rossz lehet az eredés, illetve később egyesülési hiányosságok (szövetelválás, kambium csavarodás,

farészelválás) jelentkezhetnek. Pl. a Marianna GF 8-1 alany összeférhetetlen a Caninoval, a rózsza kajsziikkal és az Althan ringlóval. A Myrobalan GF 31 alanyon ezzel szemben jól mennek a rózsabarackok és az Althan ringló, de más kajszi fajtákkal összeférhetetlen. A Myrobalan B összeférhetetlen az Althan ringlóval, a Stanley szilvával. Az utóbbi években a Stanley-ből nagyobb mennyiséget szaporítottak faiskoláink myrobalan magoncon. Az eredés nem volt kielégítő, feltehető, hogy a Stanley és a hazai kereskedelmi myrobalan magonc között összeférhetetlenség van. A külföldi vegetatíven szaporítható alanyok affinitása hazai fajtáinkkal még nem tisztázott. Bizonyított azonban, hogy a Nagy Pál által szelektált és ugyancsak vegetatíven szaporítható Kisnánai Lószemű és a Fehér besztercei szilva, valamint a Nyújtó Ferenc által szelektált csonthéjas magoncalanyokkal a faiskolában és a gyümölcsösben is jó eredményeket érnek el.

Az alanyfajták hatását a *gyümölcsfák nagyságára és termőképességére a termelési céllal, illetve a szedés módjával és a koronaformával* együtt kell tárgyalnunk.

Az almaalanyoknál három növekedési típust különböztetünk meg:

Erős növekedésű:	vadalma, M 16, MM 104, MM 111,
Középerős "	: M 4, M 7, MM 106,
Gyenge "	: M 26, M 9, M 27.

Hazai termelésünkben az erős növekedésű alanyok már kiszorultak. A középerős növekedésű M 4 alany részaránya is csökkenő tendenciát mutat.

A gyenge növekedésű alanyok a keresettek, jelenleg közel 20–25% a szemzési arány, de megfelelő mennyiségű alany esetében ez a szám erősen növekedhetne.

Amíg a középerős és erős alanyok használata volt általános, nem volt jelentősége a nemes fajta növekedési erősségének. A gyenge növekedésű alanyok használata azonban felvetette ennek figyelembevételét is. Pl. karsú orsó telepítéseknél a Starkingot mindig gyengébb növekedésű alanyon kell telepíteni, mint a Jonathánt vagy a Golden Delicioust, ha azt akarjuk, hogy azonos nagyságúak legyenek. A spur fajták viszont erősebb növekedést adó alanyt kívánnak. Az M 27 alany viselkedése Magyarországon még tisztázásra szorul.

A *cseresznye- és meggyalanyként* nálunk használt vadcsereznye, vadmeggy és sajmeggy erős növekedésűek. Közöttük lényeges különbség nincs. A vegetatíven szaporított SL 64 sajmeggy klón és az F 12/1 cseresznye klón ugyancsak erős növekedésű.

A *Prunus avium* x *P. pseudocerasus* fajhybridek között találtak gyenge növekedésű és a cseresznye fajtákkal jól összeférhető alanyt, a *Coltot*, amely jól is szaporítható. Kísérletbe állítása folyamatban van.

Kajszinál és szilvánál csak erős növekedésű alanyaink vannak. Ilyenek a különböző kajszi, myrobalan és szilva magpopulációk, de az ivartalanul sza-

porított külföldi alanyok is. A St. Julien típusú *Pixi* gyenge növekedésű szilva-alanyként kipróbálás előtt áll.

Legfontosabb *őszibarack*-alanyaink a mandula és az *őszibarack* magonc. Újabban a mandulabarack-hybridek is terjednek, részben hazai magonc szelekción és az ivartalanul szaporítható *GF 557* és *677*. A keserű mandula jelentősége csökken, mert az erősen meszes, gyenge termőrétegű talajok üzemi telepítését kerülik. A mandulaalany használata egyre inkább a háttájiba szorul.

Az *őszibarack*-alanyhasználat az erős növekedésűek irányába tolódik, mert az erős metszés következtében fellépő mézgásodás, ágrákosodás kártételeit könnyebben elviseli az életerős növény, és kevésbé lesz fogékony a másodlagos *Cytospora* fertőzésre.

A csonthéjas fajoknál egyre jobban terjed a rázógépes betakarítás. Rá kell mutatnunk, hogy ehhez erre a célra tervezett, erős növekedésű, mélyen gyökeresedő magoncalanyokra szemzett ültetvény szükséges, amely a rázógép okozta gyökérszakadást elviseli. Ez elsősorban a meggy, a szilva és az ipari *őszibarack*-ültetvényeknél veendő figyelembe. Ugyanakkor ha kézi szedésre és a házikerti termeléshez tervezünk, a gyenge növekedésű alanyok iránt növekedik az igény.

A faiskolás számára nem közömbös, milyen sikerrel tudja az alanyokat nagy mennyiségben elszaporítani.

Előfeltétel minden szaporításnál az ismert, vírusmentes kiindulási anyag. A központi törzsültetvények anyagát gyors szövettenyésztési módszerekkel el lehet szaporítani. Itt a jóval költségesebb előállítás nem játszik szerepet, mert a vírusmentesített illetőleg újonnan előállított klónok így gyorsabban kerülhetnek üzemi termesztésbe, ahol a továbbszaporítás már a hagyományos módon történhet.

Figyelemmel kell lenni a szelekcionál az alanyok elszaporíthatóságára is, mert pl. az összes újonnan szelektált *M 9* klón sarjhozama nagyon alacsony.

A Nyugat-Európából vírusmentesen behozott alanyfajták a vírusfertőződésre fokozottan érzékenyek, ezért csak rendszeres tesztelés mellett szaporíthatók.

Az ivartalanul szaporított alanyok hatásának megőrzése céljából a legalább 10 cm magasan való szemzés-oltás bevezetése szükséges.

A külföldön előállított, új, főleg vegetatíven szaporított alanyfajták hazai bevezetését meg kellene előzni egy alanyhatás-kísérletnek, hogy megállapítsuk, hogy fajtáinkat és időjárási viszonyainkat hogy tűri a csak nyugaton használt fajtákkal beszemzett és csak az ottani környezeti viszonyok között ismert alanyok, mert üzemi bevezetésük enélkül kockázatos.

Az alanyhatás-kísérlet időigényes. Ezt megrövidítendő, célszerű volna az alanyimport előtt vagy legalábbis vele egy időben standard fajtákkal beszemzett oltványokat is behozni és kísérletbe állítani.